

Основні наративи дезінформації, які формують війну та її вплив на кінетичну війну

Після року від початку повномасштабної агресії Росії проти України можна підвести проміжні підсумки ще однієї, можливо менш помітної війни – інформаційної. Дехто переконаний, що Україна вже остаточно перемогла в інформаційній війні – принаймні про це говорять багато дослідницьких текстів та заголовки в провідних світових медіа – *Washington Post*, *BBC*, *NPR* тощо. Інші ж навпаки говорять про те, що саме в цьому різновиді війни не може бути остаточної перемоги і вона, як зазначав Клаузевіц, ніколи не завершується.

Але є одне важливе досягнення, яке дало Україні змогу здобути стратегічні переваги в комунікації та використати в подальшому ці переваги як для побудови внутрішньої системи стійкості (resilience), так і для створення міжнародної коаліції союзників та партнерів – це завчасна нейтралізація російської системи дезінформації завдяки тому, що Україна ефективно використала період із 2014 року – початку російської війни проти України – для вивчення російської доктрини ведення інформаційної війни, стратегії її ведення, основних акторів, платформ поширення, а також вивчення та нейтралізації основних наративів, які мали би виправдати російське вторгнення в Україну. Не найменшим чином це стосувалося і того, що Україні вдалося привернути увагу всього світу до проблеми поширення та зростання впливу російської дезінформації, пояснити її впливи та дискредитувати її основні наративи. І зробити все це передчасно – ще задовго до початку агресії в лютому 2022 року.

Так Україна зарекомендувала себе не лише як один із активних учасників широкої міжнародної коаліції боротьби проти дезінформації, але як очевидний лідер у цьому русі. Як писав Девід Ремнік у *The New Yorker*, «один із багатьох подарунків Зеленського та українського народу за минулий рік – це їхня доблесть та розсудливість. Вони провели межу, що відділяє нас від омани. Путін сказав Україні, що це не нація.

Україна дала свою відповідь. Як писав Оруелл у своєму романі: „Була правда і була неправда, і якщо ти чіплявся за правду навіть попри те, що весь світ робив інакше, ти не божеволів”¹. (One of the many gifts that Zelensky and the Ukrainian people have provided in the past year is the example of their valor and their sanity. In the most heroic terms, they have drawn the line against delusion. Putin told Ukraine that it is not a nation. Ukraine has given its response. As Orwell wrote in his novel, “There was truth and there was untruth, and if you clung to the truth even against the whole world, you were not mad.”

Як зазначає Емілі Хорн, прес-секретарка Білого Дому у ґрунтовному матеріалі *Politico* «Something Was Badly Wrong» про те, як уряди на Заході готувалися до початку російського вторгнення в Україну, на момент перед початком вторгнення вже існувала неабияка обізнаність про те, як Росія використовує дезінформацію, а «широка громадськість має принципово інше розуміння дезінформації та місінформації – ці терміни є в словниках людей так, як їх не було в 2014 році». І ця поінформованість існувала зокрема завдяки дуже активній діяльності України в цій царині – задовго до лютого 2022 року.

Це дало можливість не лише краще зрозуміти, як Москва буде використовувати дезінформацію для виправдання своєї агресії, але й що ефективно можна протиставити їй.

Як зазначає Джон Файнер, заступник Радника з національної безпеки США в тому ж матеріалі *Politico* «Something Was Badly Wrong», «існувала дуже висока ймовірність того, що Росія використає дезінформацію – це модне слово для брехні – щоб створити привід для вторгнення. Поширюючи інформацію задовго до їхніх неминучих спроб створити це виправдання, ми думали, що зможемо дискредитувати будь-які спроби Росії зобразити це як справедливую війну»² (There was a very high likelihood that Russia would use disinformation — which is a fancy word for lies — to create some pretext for invading. By putting out information well in advance of their inevitable attempts to create this justification, we thought that we would be able to discredit any attempt by Russia to portray this as a just war.

Але для того, щоб врахувати інформаційну складову у воєнних планах Кремля і створити плани можливої протидії, дуже важливо було зрозуміти, як риторика Росії

¹ By David Remnick A Year of Putin's Wartime Lies // New Yorker, 19 February 2023, https://www.newyorker.com/magazine/2023/02/27/as-ukraine-marks-a-grim-anniversary-what-has-vladimir-putin-achieved#intcid=_the-new-yorker-bottom-recirc_2267ee71-8372-4cdd-8ed3-2344498c46b0_similar2-3 [accessed on: 12.03.2023].

² Erin Banco, Garrett M. Graff, Iara Seligman, Nahal Toosi, Alexander Ward Something Was Badly Wrong: When Washington Realized Russia Was Actually Invading Ukraine // Politico, 24 February 2023, <https://www.politico.com/news/magazine/2023/02/24/russia-ukraine-war-oral-history-00083757> [accessed on: 12.03.2023].

та основні дезінформаційні наративи змінювалися – протягом періоду з 2014 року і до сьогоднішнього дня, оскільки, як пише Фіона Хілл, «Кремль безсоромний у своїй риториці, і ніхто в оточенні Путіна не дбає про послідовність наративів».³ The Kremlin is shameless in its rhetoric, and no one in Putin's circle cares about narrative coherence. (What the War in Ukraine Has Revealed About Putin's Regime, By Fiona Hill and Angela Stent, February 15, 2023

Саме дослідження цих змін у наративах і стало одним із важливих завдань, які перед собою ставив проєкт StopFake. Протягом 9 останніх років команда проєкту збирала важливий масив даних, який допомагає краще проаналізувати основні наративи російської пропаганди та зрозуміти, як вони змінювалися в часі – з 2014 року, напередодні вторгнення та які наративи Росія використовує зараз.

«Стратегічний наратив» у полі зору фактчекера та дослідника

У 2015 році у своїй статті «Kremlin Propaganda: Soviet Active Measures by Other Means»⁴ я дослідив основні наративи, які Росія використовувала в період 2014–2015 років.

На момент написання цієї статті StopFake за 2 роки свого існування вже встиг проаналізувати, перевірити факти та розвінчати приблизно 500 фейкових матеріалів з російських ЗМІ (це включає телебачення, друковані та інтернет-медіа, а також соціальні медіа, як контрольовані урядом, так і приватні – які, по суті, вже на той момент перебували під щільним квазі-урядовим контролем).

Проаналізувавши спростування неправдивих повідомлень, я ідентифікував 18 основних, найбільш поширених тем (наративів) російської дезінформації. Отже, станом на 2015 рік вони були наступними:

1. Заколот в Україні, що стався 2014 року (Coup d'état and Western-backed junta in 2014).
2. Україна – держава, що не відбулася (Ukraine as a „failed state”).
3. Україна – “фашистська” держава (Ukraine as a „fascist state”).
4. Росія непричетна до захоплення Криму і окупації Донбасу (Russia is not a part of the occupation/war in Crimea/Donbas).
5. Фейки, спрямовані на дискредитацію Збройних сил України (Fakes discrediting Ukrainian Armed Forces).

³ Fiona Hill and Angela Stent The Kremlin's Grand Delusions What the War in Ukraine Has Revealed About Putin's Regime // Foreignaffairs, 15 February 2023, <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/kremlins-grand-delusions> [accessed on: 12.03.2023].

⁴ Kremlin Propaganda: Soviet Active Measures by Other Means https://www.kvak.ee/files/2021/10/Yevhen-Fedchenko_KREMLIN-PROPAGANDA-SOVIET-ACTIVE-MEASURES-BY-OTHER-MEANS.pdf [accessed on: 12.03.2023].

6. Фейки, спрямовані на дискредитацію добровольчих батальйонів – які згодом стануть частиною регулярних військ чи Нацгвардії (Fakes discrediting volunteer battalions).
7. Фейки, спрямовані проти внутрішньо-переміщених осіб та біженців (Fakes on Internally displaced persons (IDPs) and refugees).
8. Фейки про неминучість територіального розпаду України (Fakes on Imminent territorial disintegration of Ukraine).
9. Фейки про неіснуючі територіальні претензії з боку сусідніх з Україною держав (Fakes on territorial claims' from neighboring countries).
10. Фейки, що легітимізують тимчасову окупацію Криму чи Донбасу через спотворення повідомлень іноземних урядів, міжнародних організацій чи міжнародних медіа ('legitimization' of Crimea annexation and occupation of Donbass through fake news on foreign governments, international organizations or foreign media).
11. Фейки про те, що війну проти Росії в Україні начебто ведуть США, НАТО чи від їхнього імені – приватні військові компанії (War in Ukraine is actually conducted by the US, NATO or private contractors).
12. Фейки про начебто занепад західної підтримки для України (Decline of Western support for Ukraine).
13. Фейки про міжнародні організації (Fakes on International organizations)
14. Фейки про Україну та Європейський Союз чи Україну і НАТО (Fakes on Ukraine and the EU(and NATO).
15. Фейки про неминучість розвалу Євросоюзу, занепад США та Заходу в цілому (Fakes about disintegration of the EU, decay of the US and West in general)
16. Фейки про МН17 (Fakes on МН17).
17. Фейки про «секретні лабораторії» в Україні, де начебто розробляються небезпечні віруси, в тому числі ВІЛ/СНІД, ZIKA тощо (Fakes on „secret labs”in Ukraine developing AIDS/ZIKA/ other disease).
18. Фейки, що пов'язували Україну з ІДІЛ та іншими ісламістськими групами та рухами, а також з Сирією та Туреччиною. Наприклад, кримські татари зображуються як джихадисти, Україна — навчальний майданчик для терористів (Fakes connecting Ukraine to ISIS and other Islamist groups (also to Syria, Turkey).

Про те, що ж таке стратегічний наратив та в рамках якої теоретичної канви ми визначаємо це поняття? Передусім, під стратегічними наративами ми розуміємо «набір медіа-дискурсів, створених для підсилення, руйнування, підриву, придумання або заміни існуючого дискурсу на тему, значущу як для аудиторії, так і для

„промовця”»⁵ (Strategic narratives are understood here as a set of media discourses built to reinforce, subvert, undermine, overwhelm or replace a preexisting discourse on a subject significant to both the audience and the “speaker,” (Price, 2015).

Маніпуляції Кремля стратегічними наративами варто розглядати в контексті визначення дослідників Miskimmon, O’Laughlin та Roselle, які зазначають, що за допомогою стратегічних наративів формується не лише поведінка внутрішніх і міжнародних акторів. Стратегічні наративи також є «засобом, за допомогою якого політичні актори намагаються сконструювати спільне значення минулого, теперішнього та майбутнього міжнародної політики»⁶. (strategic narratives are a means by which political actors attempt to construct a shared meaning of the past, present and future of international politics shape the behaviour of domestic and international actors (Alistair Miskimmon, Ben O’Laughlin and Laura Roselle, *Strategic Narratives: Communication Power and the New World Order* (New York: Routledge, 2013) Фактично, стратегічний наратив є інструментом конструювання глобальної картини світу для різних аудиторій, інструментом формування ідеологічної парадигми та нових ідентичностей.

Наступне дослідження StopFake провів вже за дещо довший період – за 2014-2017 роки, що також було зроблено на основі архівної бази спростованих повідомлень із російських ЗМІ⁷. Як тоді зазначали автори дослідження В. Романюк, Д. Орлова, О. Макар та М. Жданова, аналіз тем, представлених у фейкових матеріалах «продемонстрував, з одного боку, їхнє доволі велике різноманіття», яке втім не особливо виходило за межі типологізації, зробленої за попередній період⁸. «З іншого боку – тяглість у просуванні російських наративів щодо України». Протягом чотирьох років у медіа через конструювання цих наративів систематично просувалися певні акценти, які мали би вплинути на громадську думку серед різних аудиторій. Зокрема, найбільша кількість спростованих матеріалів (121) стосувалась української армії та добровольчих батальйонів. «З перших днів воєнного протистояння з боку російських окупантів, активні напади на українську армію розпочалися і в кремлівських медіа. Головна мета цих матеріалів представити українську армію на противагу

⁵ Monroe E. Price, *Free Expression, Globalism, and the New Strategic Communication*. Cambridge: Cambridge University Press. 2015

⁶ Alistair Miskimmon, Ben O’Laughlin and Laura Roselle, *Strategic Narratives: Communication Power and the New World Order*. New York: Routledge, 2013

⁷ Fakes Debunked by the StopFake Project between 2014-2017: Narratives and Sources// <https://www.stopfake.org/en/fakes-debunked-by-the-stopfake-project-between-2014-2017-narratives-and-sources/> [accessed on: 12.03.2023]

⁸ Fakes Debunked by the StopFake Project between 2014-2017: Narratives and Sources// <https://www.stopfake.org/en/fakes-debunked-by-the-stopfake-project-between-2014-2017-narratives-and-sources/> [accessed on: 12.03.2023]

російській - слабою та некерованою. На прикладі таких новин добре простежується, як російська пропаганда будувала дестабілізаційну та агресивну риторику щодо формування ставлення до українських військових. Описуючи українську сторону, російські ЗМІ використовували формулювання – „збройний переворот”, „київський режим”, „хунта”, „дезертирство”, та розставляла чітко окреслені героїчні акценти щодо Росії - „Росія допомагає братнім народам”, „Росія не веде війни”, „російська армія благородна та миротворча”. у такий спосіб, російська пропаганда не просто викривлювала змісти, маніпулювала, штучно формуючи певні міфи та уявлення, але й здійснювала ціннісну та етичну інверсію, коли злочинець зображується жертвою, а жертва обвинувачується у скоєнні злочину» – зазначають аналітики StopFake⁹.

У цьому контексті варто згадати і про наратив «Україна – фашистська держава», який став ключовим у фактичній дегуманізації Росією українців. Цікавим переплетінням стали пропагандистські наративи про «Велику Перемогу» як основу «сучасного руського міру» з темою «фашизму в Україні», які Кремль активно просував ледь не від початку 90-х років. Тож очевидно, що мета цієї наративної конструкції – дегуманізація українців як етносу, створення образу ворога і виправдання на рівні російського суспільстві геноциду українського народу.

Також серед основних наративних ліній уже станом на 2014 рік активно був представлений наратив, що стосується ролі ЄС та США, а також підкреслювалась негативна тональність оцінки діяльності західних партнерів України. У повідомленнях, які були опубліковані в російських медіа, згідно з аналітичним звітом StopFake, саме Захід (США та НАТО) ведуть війну в Україні: «На стороні України воюють найманці з США», «В українській армії воюють афроамериканці», «На стороні України воює польська приватна компанія ASBS Othago», «П'яні американські солдати спричинили бійку в Маріуполі»¹⁰.

Стара риторика нової війни

Від початку широкомасштабного вторгнення Росії в Україну наративна структура російської пропаганди фактично перекочувала у політичну риторику і самого Путіна, за допомогою цих пропагандистських наративів він пояснював причину нападу. Як зазначають Фіона Хілл та Анжела Стент, «переконання Путіна та його когорти все ще вкорінені в радянських кадрах і наративах, вкритих густою

⁹ Fakes Debunked by the StopFake Project between 2014-2017: Narratives and Sources// <https://www.stopfake.org/en/fakes-debunked-by-the-stopfake-project-between-2014-2017-narratives-and-sources/> [accessed on: 12.03.2023]

¹⁰ Fakes Debunked by the StopFake Project between 2014-2017: Narratives and Sources// <https://www.stopfake.org/en/fakes-debunked-by-the-stopfake-project-between-2014-2017-narratives-and-sources/> [accessed on: 12.03.2023]

глазур'ю російського імперіалізму. Радянські концепції геополітики, сфер впливу, Сходу проти Заходу та нас проти них формують мислення Кремля. Для Путіна ця війна фактично є боротьбою з Вашингтоном, подібною до Корейської війни та інших конфліктів часів холодної війни. Сполучені Штати залишаються головним противником Росії, а не Україна. Великі омани Кремля»¹¹. (One year in, the war in Ukraine has shown that Putin and his cohort's beliefs are still rooted in Soviet frames and narratives, overlaid with a thick glaze of Russian imperialism. Soviet-era concepts of geopolitics, spheres of influence, East versus West, and us versus them shape the Kremlin's mindset. To Putin, this war is in effect a struggle with Washington akin to the Korean War and other Cold War-era conflicts. The United States remains Russia's principal opponent, not Ukraine.

Під час щорічної пресконференції за підсумками 2022 року міністр закордонних справ РФ Сергій Лавров також заявив про те, що вони чують «заклики у західних столицях, що „ні слова про Україну без України“. Це все нісенітниця. Насправді Захід вирішує за Україну. Вони ж заборонили В. А. Зеленському домовитися з Росією наприкінці березня 2022 р., коли така домовленість уже була готова. Значить, вирішує Захід. Він вирішив без України за Україну, що не час. Зараз кажуть те ж саме: що їм потрібно отримати більше зброї і виснажити Російську Федерацію»¹². Аналізуючи публічний та медіадискурс Росії за останній рік, ми бачимо, як старі російські стратегічні метанаративи переплелися з новими пропагандистськими наративами, мета яких – впливати на формування сприйняття поточної воєнної ситуації. На перший план вийшли дезінформаційні наративи, які націлені на західну аудиторію та пов'язані зі спробами підризу західної підтримки України, військової та гуманітарної допомоги усіх рівнів – теми біженців, постачання зброї та підтримки енергетичної галузі. Тож у роботі з західними аудиторіями Кремль обирає тактику залякування та працює з дразливими для європейських країн темами, де Україна показується як причина усіх глобальних проблем і загроз – глобальної міграційної кризи, а також енергетичної, продовольчої, ядерної кризи.

Наприкінці літа 2022 року Путін розпочинає кампанію залякування європейців потужною енергетичною кризою. Під час Східного економічного форуму 7 вересня 2022 року він відкрито висміює західних партнерів: «Ні газ не будемо постачати, ні вугілля, ні мазут... Нам залишиться тільки одне, як у відомій російській приказці

¹¹ Fiona Hill and Angela Stent The Kremlin's Grand Delusions What the War in Ukraine Has Revealed About Putin's Regime // Foreign Affairs, 15 February, 2023 <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/kremlins-grand-delusions> [accessed on: 12.03.2023]

¹² Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел Российской Федерации С. Лаврова в ходе пресс-конференции по итогам деятельности российской дипломатии в 2022 году // Интернет-портал СНД, 19 Січня 2023, <https://e-cis.info/news/566/106213/> [accessed on: 12.03.2023]

промовляти: „Мерзни, мерзни вовчий хвіст”¹³. За ним цю риторику продовжують голова Газпрому О. Міллер, який 12 жовтня 2022 року під час Міжнародного форуму «Російський енергетичний тиждень» повідомив, що в Європі без російського газу замерзнуть цілі міста, відповідні заяви транслював Лавров¹⁴. З метою посилення ефекту від цих заяв відповідний контент запустили пропагандистські медіа та впливові актори в соціальних мережах – різними мовами та з прицілом на різні країни. Безперечно, енергетичні та економічні проблеми є вагомими для країн Антипутінської коаліції, тож, зважаючи на питання санкцій та економічних механізмів впливу на Росію, Путін знову демонструє тезу про те, що війна в Україні – це майданчик для вирішення глобальних питань у контексті боротьби Сходу й Заходу.

Схожу тактику Кремль застосовує й у контексті наративу дискредитації українських біженців в Європі. Граючи на темі «міграційної» кризи, яка, безумовно, пов’язана з попередньою політичною кризою навколо теми біженців у Європі, російська дезінформація масово поширює наратив про недоречність підтримки українців за кордоном. Українці змальовуються як негідні, аморальні люди, які часто стають причиною конфліктів та проблем. Неправдиві новини з таким змістом поширюються в медіапросторах фактично всіх країн-партнерів України – в Польщі, Іспанії, Німеччині, Франції, тощо.

Типовою історією в рамках цієї теми є фейк, який опублікувало російське видання «Комсомольська правда» про те, що нібито українці вимагають зробити українську мову другою офіційною в Польщі. В основу дезінформаційного повідомлення лягла публікація в соцмережі. Насправді українські біженці не висували таких вимог. Конституція Польщі чітко визначає, що єдиною офіційною мовою в країні є польська, і нею розмовляє більшість людей, які проживають в республіці. У меншин є можливість використовувати свою мову як допоміжну, якщо їх кількість становить не менше 20% від загальної кількості жителів тієї чи іншої гміни¹⁵.

Ще один схожий меседж, який масово поширювали – про те, що у Польщі начебто виявили зростання захворюваності на ВІЛ «після напливу біженців з України». У МОЗ Польщі пояснили, що кількість зафіксованих випадків захворювання в країні

¹³ «Мерзни, волчий хвост». Путин – о попытках навязать РФ условия в сфере энергетики // ТАСС 7 вересня, 2022, <https://tass.ru/ekonomika/15679883> [accessed on: 12.03.2023]

¹⁴ Міллер не исключил, что зимой будут замерзать целые города Европы // Известия, 12 жовтня 2022, <https://iz.ru/1409051/2022-10-12/miller-ne-iskliuchil-cto-zimoi-budut-zamerzat-tcelye-goroda-evropy> [accessed on: 12.03.2023]

¹⁵ Фейк: Українці вимагають зробити українську мову другою офіційною в Польщі // <https://www.stopfake.org/uk/fejk-ukrayintsi-vimagayut-zrobiti-ukrayinsku-movu-drugoyu-ofitsijnoyu-v-polshhi/> [accessed on: 12.03.2023]

могла збільшитися за рахунок українців, які приїхали – серед яких є і ВІЛ-інфіковані. Їх вписують у загальну статистику, а також пропонують консультації та лікування. Те, що в Польщі значно зросла захворюваність на ВІЛ-інфекцію через «наплив біженців», ніхто не стверджував¹⁶. Проте, як ми бачимо, маніпулювання важливими проблемами, залякування та нагнітання – стає інструментом тиску не лише на українців, як на цільову аудиторію, а фактично й на аудиторії в усіх країнах-партнерах, які допомагають Україні у війні.

Найважливішою для російської пропаганди в період війни стала необхідність на інформаційному рівні підірвати військову підтримку України. Під час інтерв'ю для телеканалу Росія-1 Путін прямо звинуватив Захід у постачанні зброї, назвавши союзників України фактичними учасниками війни. Він заявив «що «вони (Захід) відправляють в Україну зброю на десятки мільярдів доларів. Це дійсно участь», – сказав Путін в інтерв'ю телеканалу. За його словами, у західних країн «єдина мета – розвалити колишній Радянський Союз і його основну частину – Російську Федерацію»¹⁷.

Саме військова підтримка та постачання зброї змушує Кремль запускати нові інформаційні операції та залучати всі можливі інструменти дезінформації. «У Парижі пройшли мітинги проти постачання Україні зброї», «Західні танки не допоможуть ЗСУ і будуть знищені Росією», «Захід відправляє в Україну не лише військову техніку, а й живу силу» – російська пропаганда поширює сотні схожих історій для різних цільових груп. Для просування наративу про марність військової підтримки України, запускаються не лише фейкові історії, а й виходять на політичну сцену розроблені у попередні роки агенти в різних країнах: проросійські блогери, активісти, журналісти та представники міжнародних організацій, які озвучують та ретранслюють неправду. У матеріалі британської BBC «Під прикриттям російських фальшивих торговців зброєю»¹⁸ журналісти описують технології поширення дезінформації на тему постачання зброї. У ньому йдеться про спеціально створені для цього багатотисячні телеграм-канали, підставних продавців зброї, які мають видавати себе за українців, тощо.

¹⁶ Маніпуляція: У Польщі виявили зростання захворюваності на ВІЛ «після напливу біженців з України» // <https://www.stopfake.org/uk/manipulyatsiya-u-polshhi-viyavili-zrostannya-zahvoryuvani-na-vil-pislya-naplivu-bizhentsiv-z-ukrayini/> [accessed on: 12.03.2023]

¹⁷ NATO Taking Part in Ukraine Conflict With Arms Supplies — Putin // The Moscow Times, 26 February 2023, <https://www.themoscowtimes.com/2023/02/26/nato-taking-part-in-ukraine-conflict-with-arms-supplies-putin-a80340> [accessed on: 12.03.2023]

¹⁸ Undercover with Russia's fake arms dealers // https://www.bbc.com/news/world-62983444?fbclid=IwAR3bA9fGAa7_psJljMu0ajDLIzustq5bZLZgcDTiODJUTr3WycwrmWkZ1Y [accessed on: 12.03.2023]

Уроки та висновки

Сучасна війна – це не лише баталії на полі бою, це війна наративів. Сучасні інформаційні технології стають універсальними інструментами контролю публічного світосприйняття. Стратегічні оповіді, які нав'язуються аудиторіям, є потужною формою контролю – медійного, політичного, соціального простору. З метою протидії цим загрозам важливо:

- діяти проактивно й в режимі «раннього попередження про загрозу». Україна ефективно використала період з 2014 року – початку російської війни проти України – для вивчення російської доктрини інформаційної війни, стратегії її ведення, основних акторів, платформ поширення, а також вивчення та нейтралізації основних наративів, які мали би виправдати російське вторгнення в Україну,
- добре розуміти наративну стратегію ворога та її еволюцію в часі, регулярно відстежуючи та фіксуючі ключові меседжі в військовій, політичній та медійній площині. Це дасть можливість передбачити наслідки,
- з огляду на це треба працювати над власною комунікативною стратегією та канвою стратегічних наративів,
- важливо також розуміти, що один із основних прийомів російської дезінформації – це засмічення інформаційного простору чутками, містифікаціями та теоріями змови – це спроба не стільки переконати, як змусити сумніватися,
- власне сумніви і є одним з завдань сучасної інформаційної війни, адже вони породжують недовіру суспільства до влади, інститутів, створюють напругу в суспільстві та нові кризи. Дезінформація працює з існуючими кризами і породжує нові,
- системна робота різних акторів – державних і недержавних – над протидією російським інформаційним загрозам з 2014 року через завчасне інформування, підняття рівня обізнаності і усвідомлення у суспільстві загроз дезінформації – один із важливих кроків для нейтралізації російської системи дезінформації, який дав Україні змогу отримати стратегічні переваги в комунікації,
- ці переваги в подальшому були використані як для побудови внутрішньої системи стійкості (resilience), так і для створення міжнародної коаліції союзників та партнерів.

Врешті-решт сам той факт, що українці воюють в цій війні озброєні правдою, має також далекосяжні наслідки на полі бою. Адже як писав Лоуренс Фрідман, «українці захищали свою територію від ворога, який мав намір знищити їхню землю. Була асиметрія мотивації, яка вплинула на боротьбу з самого початку. Це повертає нас

до безглуздості початкового рішення Путіна. Важко командувати військами, щоб примусити їх діяти на підтримку омани». ¹⁹ (By contrast, the Ukrainians were defending their territory against an enemy intent on destroying their land. There was an asymmetry of motivation that influenced the fighting from the start. Which takes us back to the folly of Putin's original decision. It is hard to command forces to act in support of a delusion).

д-р Євген Федченко – головний редактор і засновник порталу StopFake.org та директор Могилянської школи журналістики. Понад 25 років працює в медіаіндустрії, займається міжнародними справами. Спеціалізується на інформаційних війнах, вивченні пропаганди та озброєнні інформацією, міжнародній політиці в медіа та публічній дипломатії. У 2010–2011 роках Євген Федченко був професором за програмою Фулбрайта в USC Annenberg (Лос-Анджелес).

Бібліографія

Banco E., Graff G.M., Seligman I., Toosi N., Ward A., *Something Was Badly Wrong: When Washington Realized Russia Was Actually Invading Ukraine* [Coś poszło bardzo nie tak: kiedy Waszyngton zdał sobie sprawę, że Rosja rzeczywiście napadła na Ukrainę], „Politico”, 24 lutego 2023 r., <https://www.politico.com/news/magazine/2023/02/24/russia-ukraine-war-oral-history-00083757>.

Fake: Ukraińcy żądają nadania językowi ukraińskiemu statusu drugiego urzędowego języka w Polsce, <https://www.stopfake.org/uk/fejk-ukrayintsi-vimagayut-zrobiti-ukrayinsku-movu-drugoyu-ofitsijnyu-v-polshhi/>.

Fakes Debunked by the StopFake Project between 2014–2017: Narratives and Sources [Fejki sprostowane przez projekt StopFake w latach 2014–2017: narracje i źródła], <https://www.stopfake.org/en/fakes-debunked-by-the-stopfake-project-between-2014-2017-narratives-and-sources>.

Freedman L., *Why War Fails Russia's Invasion of Ukraine and the Limits of Military Power*, [Dlaczego wojna się nie udaje. Inwazja Rosji na Ukrainę i granice potęgi militarnej], „Foreign Affairs”, lipiec 2022 r., https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2022-06-14/ukraine-war-russia-why-fails?check_logged_in=1&utm_medium=promo_email&utm_source=lo_flows&utm_campaign=registered_user_welcome&utm_term=email_1&utm_content=20230210.

¹⁹ Lawrence Freedman *Why War Fails Russia's Invasion of Ukraine and the Limits of Military Power*// Foreign Affairs, July 2022, https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2022-06-14/ukraine-war-russia-why-fails?check_logged_in=1&utm_medium=promo_email&utm_source=lo_flows&utm_campaign=registered_user_welcome&utm_term=email_1&utm_content=20230210 [accessed on: 12.03.2023].

- Hill F., Stent A., *The Kremlin's Grand Delusions What the War in Ukraine Has Revealed About Putin's Regime* [Wielkie urojenia Kremla. Co wojna na Ukrainie ujawniła o reżimie Putina], Foreignaffairs, 15 lutego 2023 r., <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/kremlins-grand-delusions>.
- Kremlin Propaganda: Soviet Active Measures by Other Means* [Kremlowska propaganda: radzieckie aktywne środki na inne sposoby], https://www.kvak.ee/files/2021/10/Yevhen-Fedchenko_KREMLIN-PROPAGANDA-SOVIET-ACTIVE-MEASURES-BY-OTHER-MEANS.pdf.
- Manipulacja: W Polsce stwierdzono wzrost zachorowalności na HIV „po napływie uchodźców z Ukrainy”*, <https://www.stopfake.org/uk/manipulation-u-polshhi-viyavili-zrostannya-zahvoryuvanosti-na-vil-pislya-naplivu-bizhentsiv-z-ukrayini/>.
- „Marznij, marznij, wilczy ogonie”. Putin – o próbach narzucenia Federacji Rosyjskiej warunków w dziedzinie energetyki, TASS, 7 września 2022 r., <https://tass.ru/ekonomika/15679883>.
- Miller nie wykluczył, że zimą zamarzną całe europejskie miasta, Izwiestija 12 października 2022 r., <https://iz.ru/1409051/2022-10-12/miller-ne-iskliuchil-cto-zimoi-budut-zamerzat-tcelye-goroda-evropy>.
- Miskimmon A., O’Laughlin B., Roselle L., *Strategic Narratives: Communication Power and the New World Order* [Narracje strategiczne: moc komunikacji i nowy porządek świata], New York 2013.
- NATO Taking Part in Ukraine Conflict With Arms Supplies – Putin*, [NATO uczestniczy w konflikcie poprzez dostawy broni na Ukrainę – Putin], The Moscow Times, 26 lutego 2023 r., <https://www.themoscowtimes.com/2023/02/26/nato-taking-part-in-ukraine-conflict-with-arms-supplies-putin-a80340>.
- Pod przykrywką rosyjskich fałszywych handlarzy bronią*, https://www.bbc.com/news/world-62983444?fbclid=IwAR3bA9fGAa7_psJljMu0ajDLIzustq5bZLZgcDTrOD-JUTr3WycywrnWkZ1Y.
- Price M.E., *Free Expression, Globalism, and the New Strategic Communication* [Wolność słowa, globalizm i nowa komunikacja strategiczna], Cambridge 2015.
- Remnick D., *A Year of Putin's Wartime Lies*, [Rok kłamstw wojennych Putina], New Yorker, 19 lutego 2023 r., https://www.newyorker.com/magazine/2023/02/27/as-ukraine-marks-a-grim-anniversary-what-has-vladimir-putin-achieved#intcid=_the-new-yorker-bottom-recirc_2267ee71-8372-4cdd-8ed3-2344498c46b0_similar2-3.
- Wystąpienie i odpowiedzi na pytania mediów ministra spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej S. Ławrowa podczas konferencji prasowej na temat wyników działań rosyjskiej dyplomacji w 2022 r.*, portal internetowy WNP, 19 stycznia 2023 r., <https://e-cis.info/news/566/106213/>.